

ΣΑΒΒΑΣ Ε. ΤΣΙΛΕΝΗΣ

Η πλατεία Τακσίμ, η αντίστοιχη της πλατείας Ομονοίας της Αθήνας ίσως σε παλαιότερες εποχές, έχει στιγματισθεί από μια σειρά γεγονότα πολιτικών κινητοποιήσεων που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της πολιτικής ζωής της γειτονικής χώρας. Η ατυχής διαμόρφωσή της ως «πλατείας» που δεν έχει ακριβώς την πολεοδομική μορφή προέκυψε από την κατεδάφιση των κτηρίων του στρατώνα Πυροβολικού (Τοπτσού Κισλασί) και των συνοδευτικών αποθηκών και στάβλων, νότια αυτού. Το αρχικό μεγαλοπρεπέστερο οικοδόμημα κτίσθηκε αρχικά στην βασιλεία του σουλτάνου Σελίμ Γ', μεταξύ 1803-1806. Το 1807 καταστρέφεται σε στάση των γενιτσάρων, ενώ στις μετέπειτα επισκευές λαμβάνουν μέρος οι ρωμιοί καλφάδες Μαρκής, Νικόλαος και Κομνηνός (1818). Η φήμη ότι ριζικά ανακατασκευάσθηκε από τον αρμένιο αρχιτέκτονα Κιρκόρ Μπαλγιάν δεν ευσταθεί, διότι δεν έζησε στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Κατά το 1865, την εποχή του Αμπντούλ Αζίζ στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού του οθωμανικού στρατού ουσιαστικά ανοικοδομείται και αλλάζει μορφή.

Ο στρατώνας αυτός ήταν ένα τεράστιο ορθογώνιο παραλληλόγραμμο, μήκους 188 μ. επί της πλατείας και πλάτους 153 μ. επί της λεωφόρου Δημοκρατίας (Τζουμχουριγιέτ τζαντεσί). Προηγουμένως, όλος αυτός ο αχανής χώρος καταλαμβάνονταν από ορθόδοξα, αρμενικά και καθολικά κοιμητήρια που ξεκινούσαν από το βόρειο άκρο της Μεγάλης Οδού του Πέρα και του Γαλλικού Νοσοκομείου των Λοιμωδών Saint Jean Baptiste, έφθανε ανατολικά στις παρυφές των κήπων του Αγιάζ πασά, αργότερα την ομώνυμη συνοικία, και βόρεια στη συνοικία του Ταλιμχανέ (δηλαδή του τόπου άσκησης των πυροβολητών). Ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β' εξαγοράζει το τελευταίο τμήμα από τα κοιμητήρια επιτρέποντας την ανέγερση στο νότιο άκρο της του Ζαππείου Παρθεναγωγείου (1885), στο ίδιο οικο-

δομικό τετράγωνο που βρίσκεται η Αγία Τριάδα (1867). Δυο δεκαετίες πριν, είχε ανεγερθεί ο μεγαλειώδης αρμενοκαθολικός ναός Σουρπ Οχάν Βοσκιπεράν (Άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος) (1863-1865), με την αντίστοιχη διαδικασία.

Η περιοχή ως ένα από τα ψηλότερα σημεία της ευρωπαϊκής Πόλης έχει υψόμετρο 79 μ., και χρησίμευε από τον 16ο αιώνα ως τόπος διαμοιρασμού και κατανομής των υδάτων που έρχονταν από διάφορα ρέματα περιμετρικά της Πόλης αλλά και από την λίμνη των Δέρκων (Τέρκοζ). Εξού και το μέχρι σήμερα υφιστάμενο οκταγωνικό κτήριο του υδρονομείου (1732) αλλά και οι δεξαμενές νερού διαστάσεων 17,5x90 μ., στη δυτική πλευρά της πλατείας. Στη βόρεια πλευρά της αντίστοιχα, μετά τη μεταφορά των κοιμητηρίων των Ελληνορθοδόξων και Αρμενίων στο Σισλί, και των Καθολικών στο Φερίκοϊ, ο χώρος μετατρέπεται σε δημόσιο κήπο, το «Τακσίμ μπαχτσεσί», πάρκο αγγλικής τυπολογίας με ένα σύμπλεγμα ξύλινων περιπτέρων που επωφελούνταν την πανοραμική θέα του Βοσπόρου. Εκεί διαδραματίζονται σκηνές από τα μυθιστορήματα της Μαρίας Ιορδανίδου (*Σαν τα ψηλά βουνά*) και του Γιώργου Θεοτοκά (*Λεωνής*).

Θέλοντας η πολιτική εξουσία να επιβάλει στον δημόσιο χώρο την παρουσία της, φρόντιζε πάντα να τον μεταβάλει με τη χρήση μνημείων-συμβόλων, τα οποία θα «επιδεικνύουν» και θα θυμίζουν στους επερχόμενους τη δύναμη της ισχύος της. Έτσι, μετά τον στρατώνα του Πυροβολικού, ο οποίος κατεδαφίζεται το 1939-1940, ανεγείρεται στον Δημοτικό Κήπο το αντίστοιχο κτήριο «καζίνου» (επίσημου χώρου για τις δεξιώσεις του Λαϊκού Δημοκρατικού Κόμματος, εστιατορίου και κέντρου διασκέδασης), με τη χαρακτηριστική ονομασία «Ιστάνμπονλ Μπελεντιγιέ Γκαζινοσού», σε καθαρή γραμμή Μπαουχάους. Είχε προηγηθεί, το 1928, η τελετή αποκάλυψης του Μνημείου της Δημοκρατίας του ιταλού γλύπτη Πιέτρο Κανόνικα, το οποίο κατασκευάσθηκε ως μια κρήνη σχήματος ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου με τέσσερις σελτσουκικές πύλες στην κάθε πλευρά. Τοποθετήθηκε στο κέντρο της διαμορφωθείσας τότε κυ-

κλικής πλατείας από τον άλλο Ιταλό, τον αρχιτέκτονα Τζούλιο Μονγκέρι, που βρίσκεται 80 μ. νοτιότερα από την προέκταση του άξονα της λεωφόρου Δημοκρατίας προς τη δυτική πλευρά του αχανούς χώρου. Κατά μία περιέργη σύμπτωση, το σημείο αυτό δεν ταυτίζεται με την προέκταση της λεωφόρου της Ανεξαρτησίας, δηλ. του Πέρα, που εκβάλλει έναντι των πολυκατοικιών της οδού Σιράσελβιλερ.

Η σύνθεση είναι από μάρμαρο Τρεντίνο απόχρωσης ροζ και Σούζα πράσινο, ενώ τα αγάλματα είναι από μπρούντζο. Για πρώτη φορά στην ιστορία της Τουρκίας, αναπαριστάται πλήθος ανθρώπων, όπου προβάλλεται ολόσωμος σε φυσικό μέγεθος ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, ο πατέρας του έθνους και οι συνεργάτες του· μεταξύ αυτών και δύο ρώσοι στρατηγοί που τον βοήθησαν στον πόλεμο. Στις δύο βασικές πλευρές του μνημείου, στην βόρεια είναι σε στάση περισυλλογής στη μάχη του Ντουμλούπιναρ και στη νότια με φράκο μεταξύ του πρωθυπουργού Ισμέτ Ινονού και του στρατηγού Φεβζί Τσακμάκ. Οι άλλες στενές πλευρές στολίζονται με δύο άγνωστους σημαιοφόρους στρατιώτες. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργείται από τη μια πλευρά η «πλατεία-σύμβολο» για τις εθνικές εορτές της νεοσύστατης δημοκρατίας [καθότι στην οθωμανική παράδοση λείπουν παρόμοιες πρακτικές, λόγω μόνον θρησκευτικών εορτασμών άλλου τύπου στα «μπαϊράμια» Ραμαζάν και Θυσιών (Κουρμπάν)], και από την άλλη πλευρά δημιουργείται ένα αμήχανο αστικό κενό εφαιπόμενο στην πλατεία, σχήματος τεραστίου ορθογωνίου παραλληλογράμμου που περιβάλλεται από τους οδικούς άξονες που τον οριοθετούν. Η κατάσταση αμηχανίας προφανώς και εντάθηκε με την κατεδάφιση του στρατώνα, δέκα χρόνια μετά την ανέγερση του μνημείου.

Το κενό αυτό ήρθε να καλύψει ο γάλλος πολεοδόμος Ανρί Προστ, το 1940, σχεδιάζοντας τον Κήπο Περιπάτου (Γκεζί Παρκί) της πλατείας Τακσίμ που υπερψώνεται κατά 4 μ. περίπου από την υπάρχουσα πλατεία. Η διαμόρφωση έχει γαλλική έμπνευση, με δύο μεγάλες ευθύγραμμες αλέες, παράλληλες με τη λεω-

Ο Σάββας Τσιλένης είναι δρ. αρχιτέκτονας-πολεοδόμος και εργάζεται στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

φόρο Δημοκρατίας, σχηματίζοντας μια μικρή κοιλάδα μεταξύ τους. Στο κέντρο αυτής επί της πλατείας σχεδιάζονταν να στηθεί ένα δεύτερο μνημείο του οποίου η βάση από λευκό μάρμαρο κατασκευάσθηκε, αλλά στη συνέχεια κατεδαφίσθηκε, διότι ποτέ δεν τοποθετήθηκε επ' αυτής το έφιππο άγαλμα του δεύτερου προέδρου της δημοκρατίας, του Ισμέτ Ινονού.

Αλλά οι περιπέτειες στησίματος και αποξύλωσης μνημείων δεν τελειώνουν εδώ. Το κίνημα των αξιωματικών που ανέτρεψε την κυβέρνηση Μεντερές, τη δεκαετία του 1960, έστησε μια τεράστια ξιφολόγχη ακριβώς μπροστά στο ανεγερθέν κτήριο της Όπερας, το οποίο απομακρύνθηκε από το μετέπειτα στρατιωτικό καθεστώς του Εβρέν της δεκαετίας του 1980, διότι δεν συμφωνούσε πολιτικο-ιδεολογικά με το προηγούμενο.

Την ίδια εποχή, για πρώτη φορά, είδαν το φως της δημοσιότητας τα περί ανέγερσης τεμένους στην πλατεία, καθότι προβάλλεται και δεσπόζει ο μολυβοσκεπαστος τρούλος της Αγίας Τριάδας. Πέρσι, και συγκεκριμένα τον Φεβρουάριο του 2011, τα σχέδια αυτά συγκεκριμενοποιήθηκαν και προτάθηκε από το «Βακούφι (ευαγές ίδρυμα) Τέχνης και Πολιτισμού για το Τζαμί του Τακσίμ», στο οποίο ήταν παλαιότερα πρόεδρος ο νυν πρωθυπουργός Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, η ανέγερση τζαμιού στη θέση χώρου στάθμευσης πίσω από τις δεξαμενές νερού, κατεδαφίζοντας παράλληλα ένα κακάσχημο μικρό τζαμί, του οποίου ο μιναρές προβάλλει ως σωλήνας ξυλόσομπας πίσω από το κτήριο του υδρονομείου. Η πρόταση που επιλέχθηκε και εγκρίθηκε από τον Δήμαρχο του Μητροπολιτικού Δήμου της Ιστανμπούλ Καντίρ Τόπμπας και τον Δήμαρχο του Μπέηογλου (Πέρα) περιλαμβάνει εκτός από ένα

χώρο προσευχής 1350 ατόμων (750 άτομα στον αύλειο υπαίθριο χώρο και 600 στο εσωτερικό του τεμένους), είκοσι χιλιάδων τετραγωνικών μέτρων πολιτιστικό κέντρο που θα στεγάσει μουσείο ιστορίας των μονοθεϊστικών θρησκειών, δηλαδή του εβραϊσμού, χριστιανισμού και του μουσουλμανισμού. Φέτος, ο αρχιτέκτονας του σχεδίου καθηγητής Αχμέτ Βεφίκ Αλπ δήλωσε στην τηλεόραση ότι αυτό το σύμπλεγμα που θα κοστίσει 15 εκ. δολάρια, αν και θα είναι σε μοντέρνα γραμμή, θα εκφράζει τις πατροπαράδοτες αρχιτεκτονικές αξίες, σκεπτόμενος πως θα εκφράζονταν αν θα ζούσε ο Μιμάρ (αρχιτέκτονας) Σινάν...

Όλα αυτά τα σχέδια ξεκίνησαν, όμως, παράλληλα με την έγκριση από το Δημοτικό Συμβούλιο του Μητροπολιτικού Δήμου (16.9.2011) της πεζοδρόμησης της πλατείας Τακσίμ και της υπογειοποίησης όλης της κίνησης τροχοφόρων και μέσων σταθερής τροχιάς, καθώς και των σταθμών επιβίβασης των μέσων μαζικής συγκοινωνίας σε ένα επίπεδο κάτω από την επιφάνεια του διαμορφωμένου εδάφους. Τα έργα είχαν εξαγγελθεί στο πακέτο των δημοσίων έργων του κυβερνώντος κόμματος πριν τις εκλογές του Ιουνίου του 2011, όπως και το Κανάλι που θα ενώσει τη Μαύρη θάλασσα με την Προποντίδα (θάλασσα του Μαρμαρά), θα μετατρέψει τον σταθμό του Χαϊντάρπασα σε εμπορικό κέντρο, ξενοδοχείο κλπ. Κατασκευές φαραωνικής σύλληψης που θα αλλάξουν την παραδοσιακή εικόνα της Πόλης, όπως την ξέραμε μέχρι σήμερα και αντί να λύσουν το πρόβλημα της συσσώρευσης πληθυσμού και αυτοκινήτων θα συμβάλλουν στην εντατικότερη εκμετάλλευση της γης αλλάζοντας τις χρήσεις, μη σεβόμενες και τη συλλογική μνήμη.

Από την άλλη πλευρά, το σχέδιο της πλατείας προβλέπει την καταστροφή του ήδη σμικρυσμένου Δημοτικού Κήπου από το ξενοδοχείο Ιντερκοντινένταλ που ανεγέρθηκε στη θέση του Καζίνου στο τέλος της δεκαετίας του '60, πλέον και του χώρου περιπάτου με την ανακατασκευή σε ακριβή αναπαράσταση του στρατώνα Πυροβολικού με χρήσεις άγνωστες ακόμη, που φημολογείται ότι θα είναι πολιτισμικές. Δεν είναι γνωστό αν θα υπάρξουν εμπορικά κέντρα και κατοικίες, όπως είχαν προταθεί ως ανταποδοτικό κίνητρο για την εκμετάλλευσή τους από τις κατασκευάστριες εταιρίες του έργου της πλατείας. Πάλι από την πρόσφατη ειδησεογραφία (Μαρτίου 2012) προκύπτει ότι πιθανό να στεγασθεί εδώ το μουσείο της πόλης της Κωνσταντινούπολης, όπως αρχικά υπήρχε η σκέψη το 1911, όταν εγκαταλείφθηκε από την μονάδα του Πυροβολικού, με παράλληλη κατασκευή καφέ μπαρ και γκαλερί. Το σίγουρο είναι ότι μια πλατεία που γνώρισε τόσους πολιτικούς αγώνες αλλά και τόσες πολιτιστικές εκδηλώσεις στα νεώτερα χρόνια, όπου έφθασε να γιορτάζεται πανηγυρικά η αλλαγή του χρόνου, η Πρωτοχρονιά – μια συνήθεια άγνωστη εν πολλοίς για μια μουσουλμανική χώρα–, τώρα σχεδιάζεται να αλλάξει μορφή. Η τραγική ειρωνεία είναι ότι η σημερινή ισλαμική-φιλελεύθερη εξουσία μεταχειρίζεται τα σύμβολα του εκδυτικισμού τής οθωμανικής αυτοκρατορίας για να αφήσει και αυτή τα ίχνη της στον αχανή αστικό χώρο. Η μόνη ελπίδα είναι το κίνημα πολιτών που υπερασπίζεται τη σημερινή διατήρηση της πλατείας, με την αναγκαία παράλληλη αναδιοργάνωση του συγκοινωνιακού δικτύου, μετά τη λειτουργία της υποθαλάσσιας σήραγγας Μαρμαράραγ και τη ζεύξη των δύο ακτών του Κερατίου με τη γέφυρα του μετρό.

